

VI.

Om Oprindelsen til Kappel Sogn paa Laaland.

Den Halvø, som strækker sig syd for Nakskov Fjord og nu danner Kappel Sogn, udgjorde fra de ældste Tider en Del af Vestenskov Sogn. Men den store Afstand, der var mellem Byerne i denne sydvestlige Del af Sognet og Kirken, bevirkede, at Beboerne af hin Halvø hos Kong Christiern I og Dronning Dorothea udvirkede Tilladelse til at bygge sig et Kapel i Nærheden af Vesternæs ved en jernholdig Kilde, der rimeligvis fra umindelig Tid var betragtet som hellig og derfor jevnlig besøgte af syge, der formente af dens Vand at kunne øse Lægedomskræfter. Dette Kapel var imidlertid en Torn i Øjet paa Sognepræsten i Vestenskov, som sagtens ikke holdt af at færdes den lange Vej til Kapellet og maaske ogsaa var bange for, at der skulde afgaa ham noget i Indtægter, naar omstrejfende Tiggermunke efter Beboernes Opfordring holdt Messe i Kapellet. Dette Forhold gav i den katholske Tid Anledning til en Række Konge- og Bispebreve, hvorved den uhindrede Brug af dette »Hellig Trefoldigheds Kapel« begrændsedes og vanskeliggjordes for Beboerne af Byerne Vesternæs, Sjunkeby, Knubbeløkke og andre beboede Steder i hin Udkant af Vestenskov Sogn. Efter Reformationen fremkom paany fra Tid til anden Spørgsmaalet om, hvorledes dette Kapel skulde betragtes. Beboerne stræbte efter at faa det til deres Sognekirke; men Præsterne stred længe imod. Tilsidst maatte de dog give tabt, og Kappel Sogn, der fik Navn af hint gamle Kapel, blev i det 17de Aarhundrede Annexsogn til Vestenskov. I den allernyeste Tid (1882) er det naaet til at blive et eget Pastorat.

Om disse Forhold foreligger en Række Breve afskrevne af Povl Rogert i hans Samlinger (Fol. 472 ff.). De meddeles her, sammenholdte med Th. B. Bircherods Afskrifter i Langebeks Diplomatarium.

Vi efterskrevne Niels Ibsen, Sognepræst til Gloslunde og Provst udi Sønderherred i Laaland, Christoffer Pedersen, Sognepræst til Sandby og Provst i Nørreherred i Laaland, Jørgen Olsen, Sognepræst til Vestenskov¹⁾, gjøre vitterligt for alle med dette vort aabne Brev, at Anno Domini 1566, den 7de Dag Junii, da have vi været tilhobe udi vor kjære Superintendents Nærværelse i Vestenskov Præstegaard og der læst og overset disse efterskrevne Breve, undt og udgivne paa Hellig Trefoldigheds »Kappel« i Vesternæs, hvilke /forskrevne Breve udi deres Indholdning saa lyde Ord fra Ord, det ene efter det andet, som her efterfølger:

Vi Christiern med Guds Naade Danmarks, Sverigs, Norges, Venders og Goters Konge, Hertug i Slesvig, Greve i Holsten, Stormarn, Oldenborg og Delmenhorst, hilser Eder, vores elskelige Bønder og menige Sognefolk i Vestenskov Sogn, kjærligen med Gud og vor Naade. Kjære Venner, som vi eder tilforn tilskrevet haver, at I ej skulle opbygge »den Kappel«, som I nu i eders Sogn begyndt haver, førend vi igjen i Landet kommer²⁾, da haver vi nu naadelig undt og tilladt, at I maa forskrevne Kappel fremdeles opbygge og fuldkomme, som I nu begyndt have, med saadan Skjel og Vilkaar, at det ej skal være eller komme eders rette Sognekirke i Vestenskov eller eders rette Sognepræst, som der nu er, eller her efter kommendes vorder, til nogen Skade eller Forfang i nogen Maade, og at I dog søge forskrevne eders rette Sognekirke og der annamme eders Sacrament og anden Redsle, som eders Sognepræst eder af Rette bør at gjøre og hertil af Arilds Tid gjort haver. Og om I derudover vil have nogen Messer eller anden besynderlig Tjeneste i forskrevne Kappel, at I haver det med eders Sognepræsts

¹⁾ Se Danske Kancelliregistranter 1536—50, S. 30.

²⁾ Dette Brev er ikke bevaret.

fulde Ja og Minde, og ej anderledes. Og ville vi, at I gjøre og give Hr. Claus Paffue, eders Sognepræst, vor elskelige Kapellan, der god Forvaring fore med eders Brev og Indsegl, at disse forskrevne Stykker og Vilkaar saa fuldkommelig blive og ubrødeligen holdes skulle i alle Maade, som forskrevet staar; den (!) vi ej ville eller maa nogenlunde tilstede Kirkens Rettighed og Frihed at formindske eller forkrenke i nogen Maade, forbyndendes eder og alle andre, i hvo de helst ere, her udi noget at gjøre eller bekymre sig her med anderledes, end som før er rørt, under vor Hyldest og Naade. Datum in castro nostro Hafn. die b. Jacobi apostoli (etc.) Anno Mcdlxiii.

Vi Dorothe, med Guds Naade Danmarks, Sverigs, Norges, Venders og Goters Dronning (osv.), hilser eder alle os elskelige Bønder og menige Almue, som bygge og bo i Vestenskov Sogn, kjærligen med Gud og vor Naade. Kjære Venner, som vi eder tilforn undt og givet have, at I skulle bygge »en Kappel« der i Sognet, da haver vi nu bespurat os med vor kjære naadige Herre og andre vores Raad og gode Mænd der udi Landet, at det er os og eders Sognekirke til stor Skade og Forfang, hvilket vi ingenlunde tilstede maa eller ville. Thi bede vi eder og ville, som der bo i den Landsende, at I søge eders Sognekirke og hente eders Sacramente der og andre eders Redsle, som I af Arilds Tid gjort haver, og gjøre og give vor elskelige Kapellan, Hr. Claus, der Sognepræst, sin Rettighed, som eder af Rette bør og af Alders Tid gjort haver. Item unde vi og eder at bygge den vestre Gavl op af forbemeldte Kapel, og ej gjøre Kapellen videre eller længere, end som han nu opbygget er, og at I ej noget Taarn der bygge. Ville I og have nogen Messe der om Vinteren, naar ond Vej er, undtaget Offerdage, at I haver det i forben^{te} eders Sognepræsts fulde Ja og Minde. Forbyndendes alle, ihvo de helst ere eller være kunde, herimod at bygge eller bygge lade, gjøre eller

imod at staa, som før er rørt, under vor Hyldest og Naade.
Datum in Sandby feria 6ta pasche Anno Mcdlxv.

Biskop Mogens (Krafses) Brev, dat. in curia nostra
Aalevad An. Dom. 1472 ipso die Joh. Baptistæ, hvorved
foranstaaende stadfæstes, er trykt i Danske Mag. II, 14 f.

Vi Carl med Guds Naade, Biskop udi Odense, hilser
eder alle Sognefolk, som bygge og bo i Vestenskov Sogn,
kjærligen med Gud. Vider kjære Venner, at højbaarne
Fyrste og Fyrstinde, Konning Christiern og Dronning
Dorothe, vor kjære Herre og naadige Frue, haver undt og
udgivet nogle deres Breve, lydende paa den Kapel, som nylig
opbyggt er udi forn^{te} Sogn, at han ej skal være eller
komme forn^{te} Vestenskov Kirke eller Sognepræsterne eller
Sognedegnene der til nogen Forfang eller Skade; hvilke
Breve vi med dette vort Brev samtykke, fuldbyrde og stad-
fæste, og ville vi ej heller, og ej tilstede maa, at forn^{te}
Sognekirke, Sognepræster og Degne der maa ske Forfang
af samme Kapel; men vi bede og byde eder alle forn^{te},
at I søge eders rette Sognekirke, der Gudstjeneste at høre
og alle den hellige Kirkes Sacramenter at annamme, som
tilbørligt er, synderlig Daab og Jordefærd, som I og eders
Forældre hertil af Arilds Tid gjort haver. Er det saa, at
I nogen Messe ville have i forn^{te} Kapel undertiden om
Vinteren, naar Vejret er ondt, og Kapellen viet er, da
skulle I det have med eders Sognepræsts fulde Ja og
Samtykke, og han da selv, eller hvem han dertil skik-
kendes vorder efter sin egen fri Vilje, skal gjøre der den
Tjeneste, og ingen anden, hvo som helst være kan. Og
I da, som de Messer og Tjenester begjærendes er at have,
skulle lønne hannem derfor, eftersom I kunne med han-
nem forliges derom; og skulle I dog give hannem og
hans Sognedegn alle deres rette Provente, som I hertil
givet haver, og dennem intet derfor formindske. For-
bydendes eder alle og enhver særdeles noget her imod

at gjøre eller gjøre lade i nogen Maade, under Kirkens Dom. Dat. in curia nostra Ollevad, An. Dñi 1481.

Kong Hans's Stadfæstelse af Dronning Dorotheas ovenanførte Brev, udstedt efter Begjæring af Hr. Peder Andersen, Sognepræst i Vestenskov. »Vi ville ej tilstede Sognefolket, som bygger og bor i Vestenskov Sogn, at gjøre Sognekirke af den hellige Trefoldigheds Kapel der samme Sted, og ej heller at lade holde nogen Messer udi forskrevne Kapel, uden de have det med Sognepræstens til Vestenskov Kirke Samtykke og Vilje«. Givet paa vort Slot Kjøbenhavn Torsdagen nest efter S. Catharinæ Dag 1494.

Vi Jens Andersen, med Guds Naade Biskop udi Odense, gjøre alle vitterligt, at Aar efter Guds Byrd 1508, Sanct Dionysii Dag, paa vor Gaard Sjørup var skikket for os Hr. Oluf Henningsen, Sognepræst til Vestenskøvs Kirke, paa Almuens Vegne i Knubbeløkke og Vesternæs Birker i Vestenskov Sogn liggendes, med nogen Konninge-Breve og vore Forfædre Biskoppers Breve, indeholdende og lydende saaledes: Forskrevne Almue i fornævnte to Birker skulle og maa have en Kapel udi Vestenskov Sogn, som nu hedder Hellig Trefoldigheds Kapel, og den Kapel skulde ingen Forfang gjøre Vestenskov Kirke, Vestenskov Præst og Sognedegn der sammesteds udi den Rente, som forskrevne Kirke, Sognepræst og Degn burde at have af forskrevne Almue i fornævnte to Birker. Og udviste samme Breve, at der var en Pagt gjort om samme Kapel imellem Sognepræsten i Vestenskov og forn^{te} Almue i forn^{te} to Birker, hans rette Sognemænd til Vestenskov, førend han vilde samtykke forn^{te} Kapel i Vestenskov Sogn, saa at den, som Sognepræst er i Vestenskov, han skal aarligen bestille og besøge forn^{te} Sognemænd i forn^{te} to Birker uden ¹⁾ forn^{te} Kapels Sognemesse om Søndagen; og

¹⁾ D. e. foruden.

derimod skulle forn^{te} Sognemænd i forn^{te} to Birker samfældigen bekjende deres Sognepræst til Vestenskov aarligen med 20 danske Mark Pendinge, og Sognedegnene der sammesteds 10 danske Mark Pendinge; og for de 30 Mark Skyld skal intet afslaas af Sognerente, som forn^{te} Almue i forn^{te} to Birker er aarligen pligtig at give og gjøre deres rette Sognepræst og Sognedegn til Vestenskov. De fornævnte Breve, saa udtaget ¹⁾ som forskrevet staar, have deres Fundament af en ret christen stevnet Lov, derfor stadfæste vi forn^{te} Breve og Pagt; befalendes forn^{te} Hr. Oluf at lukke de Fortrædere ude baade af Vestenskov Kirke og forn^{te} Kapel, som nu sætte sig op imod forn^{te} Hr. Oluf, og ikke ville gjøre forn^{te} Breve og Pagt fyldest. Datum anno, die et loco, quibus supra. Nostro sub sigillo.

At saa er i Sandhed, som forskrevet staar, trykke vi fornævnte vores Indsegle med vor Haand her under skrevet paa dette vort aabne Brev. Datum die et loco ut supra.

Niels Ibsen bestaar med egen Haand.

Christopher Pedersen bestaar dette med egen Haand.

Jørgen Olsen udi Vestenskov med egen Haand.

Den Gang denne Transsumpt af Brevene fra den katholske Tid udstedtes, har det rimeligvis ligget Præsten i Vestenskov, Hr. Jørgen Olsen, paa Hjærte at hævde den samme Tilstand i parochial Henseende, som ovenstaaende Breve og særlig det sidste antyder. — For øvrigt synes det, at Betjeningen af Kapellet har givet Anledning til, at Præsten i Vestenskov til Stadighed maatte holde Kapellan ²⁾, ligesom Degnen maatte underholde en »anden Degn til den ny vestre Kirke eller Kapel«. Dette erfares af en Jordebog over Kirkernes, Præsternes og Degnenes

¹⁾ D. e. meddelte i Udtog.

²⁾ Se foran S. 432—3. 1568 var den i Kirkehist. Saml. 3 R. IV, 427 ff. omtalte Hans Knudsen Kapellan her.

Indkomster i Sønderherred i Laaland, forfattet i November 1571 af Provsten i dette Herred, Hr. Jens Rasmussen, der var Sognepræst i Vestenskov¹⁾. Heri findes navnlig omhyggelige Optegnelser om Vestenskov Sognekald med Registratur over Kirkens og Præsteembedets Breve (især fra det 15de Aarhundrede). Blandt de sidste kan følgende anføres, da det tjener til at oplyse Biskop Jens Andersens tidligere meddelte Brev vedrørende Kapellet: »De vestre Sognemænds Bepligtelsebrev at udgive til tvende Tider om Aaret de 30 Mark til Kapellanen og Degnen, og dog Sognepræstens og Degnens Rente dermed ikke at forkorte i nogen Maade etc. Hvilket de dog haver gjort udi Knubbeløkke, f. Ex. forkortet Degnen sin Mikkelmissemad og Klokkerskjeppe etc. Datum 1493«²⁾.

Aaret før Sognepræsten i Vestenskov havde forfattet den nævnte Optegnelse om Kaldet, var der — uvist paa hvis Foranledning — udgaaet et Kongebrev angaaende de Misbrug, der fandt Sted ved den Kilde, som formodentlig i sin Tid nærmest havde været Anledning til Kapellets Opførelse³⁾.

¹⁾ P. Rogerts Samlinger Fol. 388 ff. Da den ovenfor nævnte Præst i Vestenskov, Hr. Jørgen Olsen, formodentlig er død 1570 (se Ny kirkehist. Saml. VI, 619), har Hr. Jens Rasmussen (Busch) kun været Præst her i kort Tid. Hans Eftermand var nemlig Mag. Lavrits Michelsen Letsø eller Lessovius (c: fra Letsø i Vestenskov Sogn), der, inden han blev Sognepræst her, ^{15/4} 1571 tog Magistergraden ved Københavns Universitet. Han døde 16. Juni 1603, efter at have været Præst her i henved 29 Aar (Rhode, Saml. t. Lollands og Falsters Hist. I, 288). Naar Wiberg og Friis kalde ham Letrox, da er det en Fejl. Han var 15/1 Provst i Sønder Herred (Danske Mag. 4. R. V, 171).

²⁾ Af et andet Brev i denne Registratur ses, at Vestenskov Kirke har været viet til S. Peder. I Midten af det 15de Aarhundrede gjorde Hr. Otte Bramsted Krav paa Præstegaarden i Vestenskov; men »Tilo Benedicti til Hunds Hovedsgaard« fremstod paa Tinge og »vandt udi Helgens Ed, at de Bramsteder havde ingen Ret til Præstegaarden, fordi de vare af tydsk Slægt«.

³⁾ Dette Kongebrev er i Pontoppidans Annales Eccl. Dan. III, 343, urigtig henført til Aaret 1557.

Frederik den Anden (osv.). Vor Gunst tilforn. Vid, at vi ere kommen udi Forfaring, hvorledes at i den Kapel, som er bygt ved den Kilde, som kaldes den hellige Trefoldigheds Kilde, udi Vesternæs Sogn der i Laaland, skal holdes megen Misbrug og Afgudsdyrkelse, saa at mange did søger, slig ugudelig Handel til at bedrive. Da paa det sligt maa afskaffes og forekommes, og det ikke skulde give andre ondt Exempel, bede vi dig og ville, at du med det aller første lader efterskyde samme Kilde og lader nedbryde den Kapel, der hos bygt er, og bestiller, at den til Kirkens Bygnings Behov bliver forvendt. Dermed gjør du os til Vilje. Thi lad det ingenlunde. Skrevet paa vort Slot Frederiksborg den 20de Dag Augusti Aar 1570. Under vort Signet.

Frederik.

Udskrift: Os elskelig ærlig og velbyrdig Albret Oxe, vor Mand, Tjener og Embedsmand paa vort Slot Aalholm.

Dette Kongebrev, som ikke gik ud paa mindre, end at Kapellet skulde ødelægges, kom dog ikke til Udførelse. Og Aaret efter udstedtes et andet Kongebrev, der aabenbart gik ud fra den Forudsætning, at Kapellet skulde bevares. Det lyder saaledes:

Til Erik Rud udi Ravensborg Len.

Frederik den Anden (etc.). Vider, at vi forfare, at Degnen til Vestenskov Kapel ingen Degnebol eller Vaaning haver at bo paa; thi bede vi Eder og ville, at I strax lader udlægge hannem saa meget af Kirkens Jord der næst forskrevne Kapel liggendes, som han kan bygge en Vaaning paa, som siden altid kan blive til et Degnebol til forskrevne »Cappel«. Dermed sker vor Vilje. Skrevet Nykjøbing i Falster 19. Novembris Ao. 71 ¹⁾.

¹⁾ Brevet er her meddelt efter et Udkast i Geh.-Ark.

Det næste Stykke, her skal meddeles, er et Kongebrev angaaende Ansættelse af en Præst i Vestenskov. Det lyder saaledes.

Christian den Fjerde (osv.). Vor synderlige Gunst tilforn. Vid, at eftersom nærværende Brevviser, hæderlig Mand, Hr. Jordan Hansen, sig paa nogen Aars Tid udi vores Tjeneste haver ladet bruge for en Skibspræst, og sig derudinden skikkeligen og tilbørligen forholdet: Da eftersom vi gjerne se hannem for samme hans Tjeneste til det bedste at maa blive befordret, vi og forfare, at Vestenskov Kald i vort Land Laaland nu skal vacere, bede vi eder og ville, at I hannem for nogen anden til samme Kald behjælper; dog med altingest forholdes efter Ordinansen. Dermed sker vor Vilje. Befalendes Eder Gud. Skrevet paa vor Gaard Odensegaard den 4de Oktober Ao. 1603 ¹⁾. Under vort Signet.

Christian.

Udskrift: Os elskelige, hæderlige og højlærde Mand, M. Jacob Madsen, Superintendent udi Fyns Stift.

Om den her nævnte Præst, hvis fulde Navn var Jordan Hansen Pfreundt, kan oplyses følgende. Han var født i Kjøbenhavn o. 1557 og blev først Præst i Otterup i Skaane. Men her ragede han uklar med Landsdommer Lage Urne til Beltebjerg (i Otterup Sogn) og med flere af sine Sognemænd, og forløb sig saa stærkt, navnlig med Skjældsord (formodentlig fra Prædikestolen) mod disse, at det ved kgl. Befaling 1592 blev paalagt Biskop Mogens Madsen tillige med de nærmest boende Provster og Kapitlet i Lund at dømme i disse Stridigheder. Dommen lød paa Præstens Afsættelse; og da han indstevnede denne Dom for Herredagen, opnaaede han kun, at han fik den stadfæstet af Rigets højeste Domstol. Aaret efter lykkedes

¹⁾ I Rogerts Afskrift staar urigtig 1605.

det ham dog »ved nogle gode Mænds Intercession og Forbøn« at opnaa kgl. Tilgivelse for sin Forseelse ¹⁾). Men hans Embede var imidlertid besat med en anden, saa han indtil videre maatte tage til Takke med den tarvelige Stilling som Skibspræst. Under disse Forhold udgav han følgende Skrift:

Christelige oc Ærekiære Frøikeners, Jomfruers oc Tucktige Møøers Lysthawe oc Urtegaard. Skreffuet aff M. Johanne Pomario. Oc nu fordansket aff Jordan Hansen Pfreundt Hafniensi. Kbh. 1601. 12mo.

Skriftet, der synes at have vundet Bifald, da det udkom paany, Kbh. 1606, 8vo, var tilegnet Dronning Anna Catharina, til hvem den tyske Original i sin Tid (1586), længe før hun blev dansk Dronning, ogsaa havde været dediceret af Forfatteren, M. Johan Pomarius, Præst i Magdeburg. — En komisk Fejltagelse har dette Skrift givet Anledning til. Thi det er neppe tvivlsomt, at naar Rhode og efter ham Friis og Wiberg betegne Hr. Jordan Hansen som »en god Gartner«, da er det denne »Lysthave og Urtegaard« — som imidlertid, ret beset, er et moralsk Skrift — der har forledt dem til denne Betegnelse af Manden.

I denne Præsts Tid var Spørgsmaalet om Kapellet oppe paany. Herom har Rogert bevaret følgende Aktstykke:

Vi efterskrevne Rasmus Madsen, Sognefoged over Knubbeløkke Fjording i Vestenskov Sogn, Hans Stenkelsen, Foged over Vesternæs Fjerdingskiye, Knud Lauritsen i Sjunkeby og Rasmus Poulsen i Vesternæs, Kirkeværger til Hellig Trefoldigheds Kapel i forne Sogn, gjøre vitterligt med dette vort aabne Brev, at Anno 1604 den anden Advents Søndag indkom for Menigheden paa Kirkestevne i Hellig Trefoldigheds Kapel vor kjære Sogneherre, hæderlige og vellærde Mand Hr. Jordan Hansen, og berettede, hvorledes han var kommen i Forfaring, at mange af den vestre Part

¹⁾ Skaanske Tegnelse II, 160. 242—3.

i Sognet imod Kirkeordinansen og kristelig Forordning skulle holde sig fra deres Sognekirke paa Juledag og sjelden eller aldrig sig da finde lade i Menigheden; derfor og lidet vide sig til Saligheds Trøst, hvad i Menigheden bliver da forhandlet til Salighed, undskyldende [sig] dermed, at Dagene ere korte og Vejene onde. Paa det sig ingen skulde have dermed at undskylde, og enhver¹⁾ holdes til Guds salige Ords Hørelse fra andre usømmelige Bestillinger, nogen deres Ulejlighed kunde foraarsage, haver han sig betænkt at lade holde Tjeneste for dem Juledag her, medens han haver en Medtjener, med saa Skjel at Menigheden vil give ham efter Kirkens Ordinans og kongelige Forordninger god Fordring, at saadan hans Velvilligheds Tjeneste ej skulde komme vor Sognekirke i Vestenskov Sogn, vor Sognepræst og Degn til Afbræk og Skade paa Redsle eller Rettighed i nogen Maade, og Menigheden her holde god Skik, og paa andre Højtider findes villig Sognekirken at søge, eftersom gammel Skik og Ret dennem kunde tilholde. Hvor til Menigheden samtlig da svarede, at de alle takke hannem Ære og Godt for saadan hans Velvillighed, lovende og sig tilbepligtende paa deres gode Tro (som deres Forældre for dem og gjort haver) at denne hans »Magelighed« og Tjeneste i denne eller nogen anden Maade ikke skulde komme eller vendes deres Sognekirke eller Sognepræst eller Sognedegn til Skade eller Afbræk enten udi gammel Redsel eller Rettighed i nogen Maade, men altid meget heller det styrke og fremme efter Sognevide og Rettighed i alle Maade. Derhos sig og altid gjerne villigen finde lade i Sognekirken paa andre Tider efter gammel Sædvane. Og dersom nogen anderledes sig her vil forholde i Menigheden eller udenfor, end tilbørligt kunde være, da og holde derover, eftersom vor Sogneret og Vide udviser, som tilbørligt kan være. At dette forskrevne saa i alle Maade er gaaet og faret, lovet og tilsagt, og ubrødeligen

¹⁾ For enhver har Afskriften det meningsløse: een hæder.

skal holdes, haver vi fornævnte, af ganske Menigheden dertil udkaarne denne Forvaring at flitteligen udgive og besegle, ladet undertrykke vores Signeter neden dette vort Forvaringsbrev. Givet Anno, die et loco ut supra.

Hr. Jordan Hansen Pfreundt døde 24. Novbr. 1607¹⁾. Under hans Eftermand, Hr. Jørgen Jensen²⁾, brød Striden ud paany, som følgende Aktstykker vise:

Allernaadigste Herre og Konning!

Vi Ed. Naades fattige Bønder udi Vesternæs og Knubbeløkke Sogn nødes at give Ed. Maj. tilkjende, at eftersom Hr. Jørgen Jensen, vor Sognepræst til Vestenskov Sogn og en Annex ved Navn Hellig Trefoldigheds Kirke, os udi samme Annex forholder og nægter Guds Ords Tjeneste, Sacramenternes Uddelelse og Daaben paa de trende principaleske Fester om Aaret, som er Jule-, Paaske- og Pinse-dag, ikke at ville administrere, uanset samme vor Sognepræst bevilget er en Kapellan til samme Annex. Men Aarsagen, at ingen af dennem ville paa disse forbemeldte højtidelige Dage gjøre Tjeneste i samme Annex og halve Sognekirke, er, at Hr. Jørgen, Sognepræsten, paa de tre Dage bekommer et stort Offer af 147 Bønder, og dersom Kapellanerne gjorde Tjeneste i Annexen, mener Hr. Jørgen, det halve Offer skulde hannem frakomme, saa at Guds Ords Tjeste udi Annexen paa disse tre Højtidsdage forholdes ikke for anden Aarsag end Gjerrigheds Skyld. Og

¹⁾ Rhode: Saml. t. Lollands og Falsters Hist. II, 278.

²⁾ Denne kan ikke være bleven Præst her før 1609. Man har nemlig et Kongebrev af 3 Maj 1609 til Biskop Hans Knudsen i Odense, hvorved Kongen anbefaler en vis Peder Jakobsen til at blive Præst i Vestenskov. Han var nemlig kaldet af Beboerne, men Biskoppen havde vægret sig ved ordinere ham, fordi han ikke havde studeret tilstrækkelig. (Saml. t. Fyns Hist. og Topogr. VII, 347—8). Biskoppen maa imidlertid have fastholdt sin Vægning, da det er sikkert, at ikke Peder Jakobsen, men den ovennævnte Jørgen Jensen blev Jordan Hansens Eftermand baade i Embede og i Ægteskab (se Rhode a. St.).

ofte hænder sig, at vores smaa Børn, som skal føres fra Annexen det halve Sogn og en stor Mil hen til Vestenskov Sogn at kristnes, om Vinteren i Kuld og Frost forkommes. Og eftersom vi nogle Gange haver givet Bispen af Fyn herom tilkjende, haver han os afvist, om denne vores Ulejlighed Ed. Naade at besøge. Er derfor vores, som er til Annexen, det halve Sogn, underdanige Bøn til Ed. Naade, at Hr. Jørgen ved Ed. Maj.s Skrivelse maatte forelægges og befales udi samme Annex at prædike, Sacramenterne og Daaben saa vel Paaske-, Pinse- og Juledag at lade administrere, som andre Søndage om Aaret, efterdi han haver dertil en forordnet Kapellan, og ikke for det Officers Skyld det halve Sogn saadan Gudstjeneste forholde mere paa de tre foreskrevne højtidelige Dage end andre Tider om Aaret. Eller og at os udi forbemeldte Annex og halve Sogn maatte af Ed. Naade bevilges en Sognepræst; thi det halve Sogn kan holde hannem i alle Maade, som det sig bør.

(Derefter følger en Klage over Hans Madsen i Vester-næs, »der oppebær Tolden af Albue«. Stykket er udateret; men Tiden fremgaar af følgende Kongebrev).

Christian den Fjerde (osv.). Vor synderlige Gunst tilforn. Hvad nærværende Brevvisere, Rasmus Pedersen og Jeppe Hansen, underdanigst til os haver suppliceret paa Bønderne i Vestenskov Sogn deres Vegne, beklagendes dennem over deres Sognepræst, Hr. Jørgen Jensen, som dennem, der plejer at søge Hellig Trefoldigheds Annexsogn paa de tre principaleske Fester udi Aaret, skal forholde Guds Ords Tjeneste udi forskrevne Hellig Trefoldigheds Annexkirke, som dog ellers det ganske Aar igjennem prædiktes udi, — haver I videre af denne deres herhos føjede Supplicats at fornemme. Da bede vi Eder og ville, at I denne Sags Lejlighed grangiveligen forfarer, og derudinden haver flittig Indseende, at med Kirketjenesten udi for^{ne} Hellig Trefoldigheds Annexkirke aldeles forholdes og

tilgaar, eftersom I kan eragte kristeligt og Ordinans gemæs at være. Dermed sker vor Vilje. Befalende Eder Gud. Skrevet paa vort Slot Frederiksborg den 23 Martii Anno 1617. Under vort Signet.

Christian.

Udskrift: Os elskelige hæderlige og højlærde Mand, Doctor Hans Michelsen, Superintendent udi Fyns Stift.

Opmuntrede ved Sendelsens heldige Udfald have Sendemændene ikke taget i Betænkning ved Overbringelsen af foranstaaende Kongebrev til Biskoppen at ledsage det med følgende ny Klage over Præsten.

Gunstige Doctor Hans Michelsen og Superintendent!

Kan vi Rasmus Pedersen og Jeppe Hansen, boendes paa Lang[ø], paa Vestenskovs halve Sognemænds Vegne ydmygeligen ikke forentholde at give tilkjende, eftersom vores Sognepræst Hr. Jørgen Jensen haver sig understanden, siden Kgl. Maj.s ny Reces er udgangen, og taget 1 Tønde Byg op, som kaldes Almissekorn, af enhver Mand udi dette for^{ne} halve Sogn, sig alene til Bedste, uanset de Sognemænd i det andet halve Sogn ej giver derimod hver en Præstemad, som de det saa kalder, efter som det dennem en Gang eller to aarligen kan tilfalde, som og kaldes Almisse, og strax hver Søndag uddeles iblandt de fattige. Og efterdi Kgl. Maj.s Reces i det 5te Kap. og andre Steder formelder, at Præsterne skal lade sig nøje med deres Offer og Tiende, da haver vi ikke turdet os understaa at give hannem samme Almissekorn, før vi vidste, om vi det, os uden Skade, maatte gjøre. Da haver for^{ne} Hr. Jørgen Jensen ligevel med Delemaal sig indført og ladet tage samme Korn paa vores Flage, baade med Korn og Halm, og dermed handlet, som Gud kjender, ikke Retten hannem kunde hjemle; og hvor han det ikke i saa Maade haver fundet, haver han taget det paa vores Lofte. Haver end dermed ikke villet lade sig nøje, men

haver og siden sig voldeligen uden nogen Delemaal ladet indføre og pantet os for vores Faldsmaal, og taget af sandt tredobbelt Pant; hvilket er imod Loven at tage mere end 3 Mark, om han endskjønt havde haft nogen Ret til enten at dele eller at pante os, som vi formener, han ikke haver med Rette haft; og ere ydmygeligen begjærende at maatte vide, om han med Rette saadant maatte gjøre, og hvem med Rette samme Almissekorn bør at have.

Her hos ogsaa, gunstige Doctor Hans Michelsen, er vores ydmygeligste Begjæring, at der maatte holdes Guds-tjeneste og Messe udi for^{ne} halve Vestenskov Sogns Kirke, som kaldes med dette Navn Hellig Trefoldigheds Kirke, udi de trende fornemste Højtider, som er Juledag, Paaske-dag og Pinsedag, som aarligen forsømmes, uanset de ere to Præster, baade Sognepræst og Kapellan, og formedelst slig Forsømmelse foraarsages tidt og ofte megen Ulempe i adskillige Maader, som med Børn at kristnes, Brude at vie, saa at naar vi skal med vores Børn til det andet Sogn, er det stor Fare at rejse saa lang Vej, baade til Lands og med Baade over Vandet, at Børnene derudover neppe bliver ved Livet, som enhver det kan vidne.

Ydermere og ikke at forholde, at maatte vide, om vi skulde og turde os tilfordriste at udgive til samme vores Sognepræst [det], som er og kaldes Paaskerente, som er Æg og Brød; item Korsemad, som er Brød, Fisk og Ost; item Michelsmissemad, som er et Bøste Flæsk, en halv Gaas og nogle Brød, efterdi Kgl. Maj.s Reces formelder, Præsten at skal nøjes med Offer og Tiende. Og at vi maatte vide os, hvorved vi herudi kunde have at rette. Og er ydmygeligst begjærende at maatte vederfares det, kristeligt er, baade med Præstens Rettighed saa vel som og med Kirkens og de fattiges. Da veed Gud, vi med en god Vilje ville udgive til dennem, hvad Gud og Ed. Fromhed for Ret og Retfærdighed os befale ville. Og er herpaa et gunstigt Gjensvar med Guds Hjælp forventendes.

Biskoppens Paategning: Dette er mig leveret den 7 April 1617.

Ved Bøndernes ovenanførte Henvisning til den ny Reces (af 1615) er at bemærke, at denne ingenlunde havde indført ny Grundsætninger med Hensyn til Præsternes Lønning, men kun gjentog de gamle Bestemmelser, der stammede fra Kirkeordinansen, og altsaa ikke berøvede de ældre, særlige kgl. Forordninger om Præsternes Lønning paa Laaland deres Gyldighed. Det er dog meget muligt, at Bønderne, af Ubekjendtskab med den ældre Lovgivning, have betragtet det som noget nyt og derfor tog Præsten det meget fortrydeligt op, at han ved Rettens Midler søgte at hævde sine Rettigheder. — At Biskoppen har svaret Bønderne i denne Retning, kan neppe betvivles. Men til Kongen indgav han efter Undersøgelse af Forholdene følgende Erklæring.

Eftersom Kgl. Maj.s, min allernaadigste Herres, Befaling er mig til Hænde kommen anlangendes et Klagemaal, som Bønderne udi det halve Vestenskov Sogn udi Laaland for Hs. kgl. Maj. haver angivet, at deres Sognepræst Hr. Jørgen Jensen for Gjerrigheds Skyld ikke vil gjøre dennem Tjeneste udi deres Kapel paa de tre højeste Fester, Paaske-, Pinse- og Juledag, som han ellers gjør alle Søndage og andre budne heljige Dage om Aaret: at jeg derfor skulde have flittig Indseende, at alting med Kirketjenesten sammesteds gik kristelig til og som Ordinanansen er gemæs. Saa haver jeg højbemeldte Kgl. Maj.s naadigste Befaling med første Lejlighed underdanigst efterkommet og mig til forⁿ Vestenskov Sogn udi Laaland forføjet, paa det jeg alting herudinden des bedre kunde erfare. Men efterdi jeg haver befunden Bøndernes Beretning i deres indgivne Supplication meget usandfærdig, thi Præsten ikke af Gjerrighed, men formedelst kongeligt Forbud haver dennem saadan Kirketjeneste forment, eftersom medfølgende Kopier noksom udviser, da haver jeg ikke turdet understaa mig noget om den samme Kirke-

tjeneste at forordne, men fornøden eragtet, Kgl. Maj. denne Sag at skulle andrages¹⁾).

Det haver været forskrevne Vestenskov Bønder i fordom Tid naadigst bevilget, at de maatte opbygge et Kapel, som kaldes Hellig Trefoldigheds Kapel, udi hvilket det halve Sognefolk undertiden kunne høre Messe, besynderlig om Vinteren, naar Vejret var besværligst. Dog skulde de søge Vestenskovs Kirke alle Offerdage, hente der deres Sacramenter, lade deres døde begrave og deres Brude vie, og holde den for deres rette Sognekirke, som med Tiden maatte nedfalde, uden det hele Sogn vilde den forbygge, efterdi det halve Sogn ikke formaaede saaledes en stor Kirke ved god Hævd at holde. Men alligevel have Sognepræsterne i for^{ne} Vestenskov een efter anden for god Roligheds Skyld indrømmet Bønderne adskillige Tjenester i for^{ne} Kapel imod for^{ne} kgl. Forordninger, saasom Herrens Nadveres Delagtighed, item Begravelse og Tjeneste paa første Juledag, saa at der stod intet tilbage uden Tjeneste paa første Paaske- og Pinsedag, og Børn at døbe; ellers er al Kirketjenesten i for^{ne} Kapel bleven forrettet Aaret igjennem som i en anden Sognekirke. Hermed have Bønderne alting ladet bero, indtil Kgl. Maj.s ny Reces for en kort Tid siden er udgangen, hvorudaf de haver taget Aarsag at opsætte sig imod deres Sognepræst, foregivendes, at dersom han ikke vilde gjøre den Tjeneste paa Paaske- og Pinsedag og døbe deres Børn i for^{ne} Kapel, da vilde de forholde hannem Hellemissemad og Almissekorn (som er en gammel Rettighed, Præsterne over al Laaland og Falster af Arildstid tillagt) efterdi Kgl. Maj.s Reces formelder, at Præsterne skulle lade sig nøje med Offer og Tiende. Men efter at de ere af Hendes Majestæt Dronningens Lensmand tiltalte, fordi de deres Sognepræst hans tilbørlige Renter havde forholdet, have de til Kgl. Maj.

¹⁾ Ventelig er det de ovenfor meddelte Breve fra Tiden før Reformationen, hvoraf Bispen har indsendt Kopier.

suppliceret og Sognepræsten anklaget, at han af Gjerrighed forholdt dennem Guds Tjeneste de tre højeste Fester om Aaret, saa vel som Daabens Delagtighed, uanset at saadan Tjeneste er dennem aldeles forment formedelst udgangne kgl. Mandater, og dersom de finge Tjeneste i deres Kapel paa forbemeldte Tider, kunde Præsten have større Fordel og bekomme Offer af mange flere, som ellers for den lange Vejs Skyld bleve fra Kirken de Dage.

Derfore, paa det at kgl. Mandater, om Kirketjenesten sammesteds udgangne, tilbørligen kunde respecteres, deres rette Sognekirke ikke skulde lide nogen Skade derover, om deres Kapel blev dennem til en Sognekirke bevilget, og denne uforkammede Dristighed skulde ikke baade hos dem selv og andre deres Naboer større Modvillighed i Fremtiden foraarsage, synes raadeligst at være, at de søge Sognekirken de tre højeste Fester om Aaret, lade deres døde begrave og Brudefolk vie, paa det de i saa Maade skulde kjende Vestenskov Kirke for deres rette Sognekirke, hvilken de skulle med de andre Sognemænd være forpligtede til at holde ved nødtørftig Hævd og Bygning, eftersom de baade selv og deres Forældre af Arildstid gjort haver. Men for gamle, skrøbelige Folk, saa og smaa Børn, som formedelst Guds Vejrlig, besynderlig om Vinterdage, ikke uden stor Fare kunne komme til Sognekirken, kunde vel begge Sacramenterne i deres Kapel blive administrerede, og de derimod skulle være forpligtede at give og gjøre deres Sognepræst og hans Efterkommere al deres Rente og Rettighed, som de af Arildstid givet og gjort haver, og intet deraf formindske i nogen Maade, uden forborgen Skjænk og Gave for Begravelse og Skriftemaal, hvilket i kgl. Maj.s udgangne Reces allereneste er Præsterne forment. — Dette er paa Kgl. Maj.s naadigste Befaling min underdanigste Erklæring. Skrevet udi Odense den 7de Dag Septembris Anno 1617.

Kongelige Majestæts
allerunderdanigste Tjener
Hans Michelsen, eg. Hd.

Biskoppens Indstilling fandt dog i sin Helhed ikke Billigelse hos Regjeringen, der mente for en Del at burde imødekomme Beboernes Ønske, som det fremgaar af følgende Kongebrev:

Christian den Fjerde (osv.). Vor synderlige Gunst tilforn. Vider, eftersom vore Bønder i det halve Vestenskov Sogn i vort Land Laaland have klaget over deres Sognepræst der sammesteds for, at han ikke paa Paaskedag og Pinsedag har gjort dennem Tjeneste i deres Kapel, som han ellers dennem gjort haver alle andre Søndage og hellige Dage om Aaret, da bede vi Eder og ville, at I tilholder og desligeste haver flittig Indseende med, at forskrevne deres Sognepræst gjør dennem herefter i Kapellet Tjeneste, ligesom han tilforn gjort haver, saa og begge Sacramenterne administrerer, indtil vi anderledes derom tilsigendes vorder. Dermed sker vor Vilje. Befalendes Eder Gud. Skrevet paa vort Slot, Kjøbenhavn den 4 Octobris Anno 1617.

Under vort Signet.

Christian.

Udskrift: Os elskelige, hæderlige og højlærde Mand, Doctor Hans Michelsen, Superintendent over Fyns Stift.

Angaaende den H. Trefoldigheds Kilde, som oprindelig havde givet Anledning til Kapellets Anlæggelse, beretter Rhode 1776, at den da endnu besøgte af mange syge, hvis Offer kunde indbringe 12—14 Daler aarlig til Sognets fattige. Friis lægger til (1859), at endnu i Mands Minde kunde Kilden have en aarlig Indtægt af en halv Snes Daler, men at den, uvist af hvad Grund, var tilkastet af Kappel Møllens daværende Ejer¹⁾.

¹⁾ Rhode I, 287. Friis I, 231.